

ПРО ЗАХИЩЕНІСТЬ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ

УДК.343.3

Постановка проблеми. Огляд наукових публікацій, а також аналіз практики застосування положень КК України наштовхують на думку, що об'єкти критичної інфраструктури як об'єкт кримінально-правової охорони передбачені у диспозиції ст. 113 КК України.

Однак, які ж все таки об'єкти мають важливе народногосподарське чи оборонне значення або можуть зазнати радіоактивного забруднення ні у КК України ані в інших законодавчих актах відображення не знайшли. Це у свою чергу зумовлює потребу у визначенні загалом переліку об'єктів, які мають народногосподарське чи оборонне значення та об'єктів, що можуть зазнати радіоактивного забруднення (щодо останніх то це взагалі може бути будь-який об'єкт), а вже потім, визначити з них ті об'єкти, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення.

Визначення «важливості» того чи іншого об'єкта є виключно оцінюючим поняттям, звичайно з урахуванням всіх обставин справи, його можна визначити. Але це вказує на неефективність використання законодавцем саме такого формулювання при визначенні предмету злочину та дає можливості для маніпуляції, зокрема, які об'єкти відносити до важливих а які «не варто». Таким чином питання про належну кримінально-правову охорону об'єктів критичної інфраструктури потребує окремого дослідження.

Стан дослідження. Вирішенням цих питань присвячено не багато досліджень переважна більшість яких присвячена диверсії як складу злочину. Тому у роботах Г. З. Анашкіна, В. А. Ліпкан, А. В Москвичової, М. І. Хавронюка, О. А. Чувакова розглядаються лише питання щодо елементів цього складу злочину

Метою цієї статті є визначення проблемних питань щодо конструювання диспозиції ст.113 КК України, кваліфікації та за-

стосування відповідальності за діяння передбачені нею. А також показати можливі шляхи їх вирішення.

Виклад основних положень. Проблемним аспектом кримінальної відповідальності за диверсію є невинуватене використання у ст. 113 КК України, при формулюванні об'єктивної сторони цього злочину, множини. Так, ч. 1 цієї статті вказує на вчинення вибухів, підпалів та інших дій, що свідчить про наявність у діях особи складу злочину лише при вчиненні щонайменше двох вибухів, двох підпалів чи інших дій. Таке припущення виникає з огляду на трактування подібних положень й в інших статтях КК України (наприклад, бюлетенів – ст. 158, боєприпасів – ст. 262 КК України тощо). Відповідно ця проблема повинна бути вирішена у новій редакції ст. 113 КК України. Через наявність такої кількості форм об'єктивної сторони виникає певна дискусія в частині встановлення моменту закінчення такого злочину.

Так, П. П. Михайленко визнає диверсію закінченим злочином з моменту фактичного руйнування чи пошкодження предмета посягання, а також після вчинення масових отруєнь чи поширення епідемій і епізоотій. [10, С.163]

Подібно А. А. Піонтковський вважає диверсію закінченим складом злочину з моменту руйнування чи пошкодження об'єкта посягання, тобто, якщо в результаті вибуху, пожежі чи іншого способу пошкодження і знищення державного чи суспільного майна хоча б частково пошкоджені відповідні об'єкти, все вчинене варто розглядати як закінчений склад злочину, диверсії. У тих випадках, відзначає вчений, коли диверсійні дії були спрямовані на організацію масових отруєнь або поширення епідемій, але в дійсності не відбулося ні отруєння людей, ані поширення епідемій, вчинені дії ще не будуть закінченим складом диверсії і мають кваліфікуватися як замах на вчинення диверсії. Закінченим склад цього виду диверсії буде тоді, коли дійсно настало отруєння людей або передбачуване епідемічне захворювання. [6, С.131]

Г. З. Анашкін також стверджує, що диверсію треба вважати закінченим злочином з моменту вчинення руйнівної дії (вибуху, підпалу і т. д.), якщо від дій винного настали зазначені в законі

наслідки, незалежно від характеру і розміру заподіяного збитку. [6, С.181]

На думку О.А. Чувакова, надані позиції відомих дослідників багато в чому схожі в моменті закінчення такого злочину, що вважається закінченим, як правило, з моменту настання руйнувань, пошкоджень, масових отруєнь, поширення епідемій або епізоотій. Відповідно, таке розуміння цього положення свідчить про наявність матеріального складу диверсії, на що солідарно вказують позиції таких учених. [12, С.246]

Однак, іншими науковцями вказується на формальний склад диверсії. Так на думку окремих авторів, ця обставина не може бути піддана будь-якому сумніву внаслідок існуючого на той момент законодавчого визначення диверсії, що свідчить про матеріальні ознаки такого складу. Це пояснюється тією обставиною, що законодавець формулює цей злочин конкретно визначеними фразами «руйнування» чи «пошкодження», «вчинення масових отруєнь», «поширення епідемій чи епізоотій», що підкреслюють такі протиправні дії як учинений факт, тобто настання наслідків у вигляді руйнувань, пошкоджень тощо. Це особливо помітно в порівнянні із сучасним законодавчим трактуванням такого злочину, де йдеться не про вчинення «руйнування» чи «пошкодження», а про «вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів...», «спрямованих на... руйнування чи пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення». Таким чином, законодавець у першому разі підкреслює момент закінчення злочину з моменту руйнування чи пошкодження, а в другому – з моменту вчинення дій, спрямованих на руйнування чи пошкодження зазначених об'єктів, тобто не з моменту настання наслідків у вигляді руйнувань і пошкоджень, а з моменту вчинення зазначених дій. Отже, у другому разі чинне законодавство підкреслює момент закінчення злочину з моменту вчинення зазначених суспільно небезпечних дій, де можливі наслідки можуть перебувати за межами такого складу злочину. Безумовно, йдеться про формальний склад злочину.[11, С.295]

На думку М. І. Хавронюка, диверсія є закінченим злочином з моменту вчинення вибуху, підпалу, затоплення, обвалу чи ін-

ших дій відповідної спрямованості, незалежно від того, чи сталося фактично настання тих або інших наслідків (наприклад, у результаті вибуху у зв'язку зі слабкою потужністю заряду можуть узагалі не настати будь-які помітні наслідки: через дощ може не зайнятися підпалене укриття чи отрута або патоген виявляться неефективними). Наявність і тяжкість фактичних наслідків у вигляді загибелі людей, заподіяння шкоди їхньому здоров'ю, руйнування чи пошкодження певних об'єктів, радіоактивне забруднення, масове отруєння, епідемії, епізоотії чи епіфітотії враховуються судом при призначенні покарання.[8, С.240]

Також, В. А. Ліпкан констатує, що диверсія є злочином з формальним складом. Тому, як відзначає дослідник, з моменту вчинення дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень або іншої шкоди їхньому здоров'ю, на руйнування чи пошкодження об'єктів, що мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, на радіоактивне забруднення, масові отруєння, поширення епідемій, епізоотій, епіфітотій, злочин вважається закінченим. [3, С.176]

Як вказує О.А. Чуваков, досліджені позиції дозволяють дійти висновку, що диверсія, відповідно до існуючого законодавчого трактування, визнається закінченою з моменту вчинення вибуху, підпалу чи інших дій з метою досягнення зазначених у диспозиції цієї статті наслідків або з моменту вчинення дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масові отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій, незалежно від наслідків, що трапилися. Отже, йдеться про наявність у цьому разі формального складу злочину. [11, С.297]

Окрім того, деякі науковці диверсію відносять до злочинів з усіченим складом і визнають її закінченим злочином з моменту вчинення хоча б однієї із зазначених у законі дій (вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на настання вказаних у законі небезпечних наслідків) незалежно від фактичного спричинення смерті, тілесних ушкоджень, радіоактивного забруднення тощо. [4, С.36]

У процесі дослідження всіх форм диверсії В. Я. Тацій також доходить висновку, відповідно до якого вважає диверсію належ-

ною до усічених складів і визначає момент її закінчення з моменту вчинення вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на досягнення зазначених у законі небезпечних наслідків, тобто незалежно від фактичного заподіяння смерті, тілесних ушкоджень, руйнування чи пошкодження об'єктів, радіоактивного забруднення і настання інших наслідків.[5, С.26]

У наукових публікаціях можна віднайти ще й четвертий підхід до визначення моменту закінчення диверсії, який полягає у диференціації моменту закінчення цього злочину у залежності від форми об'єктивної сторони його складу.

Так, П.С. Матишевський, диференціює момент закінчення злочину в залежності від конкретної його форми. Так, на думку вченого, диверсія, вчинена в першій формі (вибухи, підпали, затоплення, обвали й інші загальнонебезпечні дії, спрямовані на масову загибель людей, заподіяння шкоди їхньому здоров'ю, руйнування, пошкодження важливих народногосподарських чи оборонних об'єктів), вважається закінченим злочином з моменту вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, спрямованих на загибель людей, заподіяння шкоди їхньому здоров'ю або на руйнування чи пошкодження зазначених об'єктів. Настання наслідків не обов'язково. Диверсія в другий і третій формах вважається закінченим злочином з моменту настання таких наслідків, як: отруєння, захворювання чи смерть хоча б однієї людини; загибель, отруєння чи захворювання однієї чи декількох тварин; грибкове, вірусне або бактеріологічне захворювання рослин на певній поверхні. Тому, на думку дослідника, один лише факт зараження води, корму, пасовиська чи водойми тощо з метою викликати загибель чи захворювання людей або тварин слід розглядати як замах на диверсію.[9, С.200]

Відповідно при корегуванні змісту ст. 113 необхідно врахувати й цю проблему.

У наукових публікаціях також звертається увага й на доцільність зниження віку кримінальної відповідальності, у тому числі й за вчинення диверсії.

До прикладу, А.А. Байбарін вказуючи на те, що суспільно небезпечні діяння досить часто вчиняються особами, які досягли

11-річного віку за наявності можливості до самостійної регуляції поведінки та розуміння ними фактичного характеру і соціальної значущості вчинюваних дій, пропонує знизити вік кримінальної відповідальності до 11 років.[2, С.204]

У науковій літературі з цього приводу зазначається, що при визначенні законодавцем мінімального віку кримінальної відповідальності враховуються такі критерії, як ступінь фізичного і психічного розвитку, соціально-психологічні особливості (інтелектуальні, вольові, емоційні) людини, рівень її соціалізації як особи, що визначають здатність даного суб'єкта під час вчинення діяння усвідомлювати його фактичний характер і суспільну небезпечність, а також криминологічні показники (поширеність діянь даного виду серед осіб певного віку, їх тяжкість тощо), принципи кримінальної політики (доцільність установаження кримінально-правової заборони).[1, С68; 7, С.41]

Очевидно, що у певних випадках вчиняючи злочину особою до досягнення нею віку кримінальної відповідальності, остання може усвідомлювати і характер свого суспільно небезпечного діяння, і можливість настання суспільно небезпечних наслідків, однак попри це не підлягатиме кримінальній відповідальності, навіть у разі якщо її дії спричинили справді небезпечні наслідки для життя чи здоров'я особи, інтересів держави тощо.

З огляду на зазначене, зниження мінімального віку кримінальної відповідальності, у тому числі й за диверсію, можливе, однак безумовно вимагає ґрунтовних досліджень у сфері педагогіки та психології. Це у свою чергу обґрунтує можливість малолітньої особи на момент вчинення диверсії усвідомлювати свої дії та бездіяльність та їх наслідок чи можливість його настання.

Також однією з кримінально-правових проблем, пов'язаних із диверсією є можливість застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи диверсії (п. 4 ч. 1 ст. 933 КК України).

Відповідно юридична особа підлягає, у випадку вчинення диверсії, заходам кримінально-правового характеру лише за умов: 1) диверсію вчинила уповноважена особа юридичної особи

(службова особа юридичної особи, а також інша особа, яка відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи); 2) диверсія вчинена уповноваженою особою від імені юридичної особи; 3) диверсія вчинена уповноваженою особою в інтересах юридичної особи (призвели до отримання юридичною особою неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди, або були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності).

У цьому аспекті доцільно звернути увагу на третю умову застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, яка виключає можливість їх застосування до юридичних осіб у разі вчинення диверсії не в її інтересах. Ця ознака видається нелогічною, оскільки лише в поодиноких випадках диверсія, враховуючи характер цього злочину, сприятиме отриманню юридичною особою неправомірної вигоди чи будуть створені умови для отримання такої вигоди. Це ж стосується й ухилення від передбаченої законом відповідальності.

Більш правильний підхід щодо застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб задекларовано у п. 3 ст. 963 КК України щодо так званих злочинів, пов'язаних з тероризмом (статті 258-2585 КК України), оскільки цей пункт передбачає лише вчинення цих злочинів уповноваженою особою від імені юридичної особи. Відповідно чи такі діяння вчинено в інтересах юридичної особи чи ні жодного значення немає.

Виникають певні труднощі і щодо кваліфікації диверсії у разі, якщо такі дії призвели до смерті людей, спричинення їм тілесних ушкоджень, знищення чи пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення тощо. Проблема полягає у тому, що складом диверсії настання таких наслідків не охоплюється, оскільки законодавець у ст. 113 вказав лише на спрямованість дій на їх настання.

Як з цього приводу зазначається у науковій літературі, якщо при цих діях заподіюється смерть або тілесні ушкодження, якщо руйнуються або пошкоджуються об'єкти, що мають важливе народногосподарське або оборонне значення, відповідальність на-

стає за сукупністю вчиненого – як диверсія і, відповідно, як злочин проти особи чи власності.[9, С.267]

Однак на думку окремих науковців така кваліфікація не є правильною. Така кваліфікація буде свідчити про порушення одного з основоположних принципів кримінального права – принципу законності. Відповідно до ст. 61 Конституції України ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Теж саме положення закріплено й у ч. 3 ст. 2 КК України. Ця вимога означає, що за один і той же злочин особа не може бути двічі покарана: ні послідовно у часі, ні одночасно. При чому останню ситуацію слід відрізняти від ідеальної сукупності злочинів, при якій подвійна кваліфікація одного й того ж діяння обумовлюється тим, що окремі ознаки складу злочину не охоплюються однією статтею КК України. При вчиненні ж акту диверсії, що спричинив загибель декількох людей, таке діяння повністю підпадає під усічений склад злочину, передбачений ст. 113 КК України. Тому кваліфікація його ще й за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України є штучно створеною «ідеальною сукупністю злочинів», спрямованою на виправлення пеналізаційної помилки законодавця. Інакше кажучи, додаткова кваліфікація за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України необхідна лише для того, щоб умисне вбивство декількох осіб в результаті акту диверсії не каралося м'якше, аніж інші випадки умисного вбивства декількох осіб. Якби санкція ст. 113 КК України не була м'якшою, аніж санкція ч. 2 ст. 115 КК України, така додаткова кваліфікація не була б потрібна і ніякої «ідеальної сукупності злочинів» у даному випадку б не було.[13, С.197]

Такий підхід не видається обґрунтованим, оскільки знову ж таки ст. 113 не охоплюється спричинення смерті, тілесних ушкоджень, знищення об'єктів, що мають важливе народногосподарське або оборонне значення, радіоактивне забруднення, поширення епідемій, епізоотій та епіфітотій. Настання таких наслідків знаходяться поза межами складу диверсії, і з урахуванням того, що кваліфікуючих ознак у цьому складі злочину немає, очевидно, потребують додаткової кваліфікації.

Наступною проблемою відповідальності за диверсію є одна із ознак суб'єктивної сторони складу цього злочину, а саме – мета. Оскільки законодавець прямо у статті визначив, що мета ослаблення держави є обов'язковою ознакою диверсії, то її відсутність свідчить про те, що складу саме цього злочину немає. Це у свою чергу, спричиняє можливість особи, яка фактично вчинила диверсію, ухилитись від кримінальної відповідальності взагалі.

Так, у разі неможливості доведення умислу винного саме на досягнення зазначеної мети при, наприклад, руйнуванні чи пошкодженні об'єкта, що має важливе народногосподарське чи оборонне значення його дії не можуть кваліфікуватися за ст. 113 КК України. Якщо ці дії спричинили шкоду у великому розмірі (250 і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), вони можуть бути кваліфіковані за ст. 194 КК України. Якщо ж шкоду спричинено меншого розміру склад злочину у діях особи взагалі відсутній.

З урахуванням того, що й судова практика, як правило, не вбачає доцільним враховувати цю ознаку, то, як видається, від неї можливо відмовитись.

У наукових публікаціях звертається увага й на межі покарання за вчинення диверсії.

Так, на думку А.В. Москвичової, в Україні існує проблема караності диверсії, що спричинила масове знищення людей або заподіяння шкоди їх здоров'ю, масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери, водних ресурсів, значні матеріальні втрати тощо. Тобто, відповідальність за такі дії, які спричинили тяжкі наслідки, передбачені іншими статтями, або частинами статті КК України. Так, наприклад, якщо в результаті диверсії загинуло декілька десятків людей, то таке діяння за наявності інших необхідних ознак також підпадає під ознаки злочину, передбаченого статтею 113 КК України, адже «масове знищення людей», про яке йдеться в ній, – це позбавлення життя багатьох людей. Конкретна кількість людей, знищення яких можна визнати масовим, визначається з урахуванням обставин справи. Це може бути як декілька людей, що знаходяться просто на вулиці, так і декілька десятків людей к певному приміщенні, а так само й

декілька тисяч осіб, що скупчені в одному місці (наприклад, під час демонстрації).[13, С.196]

Як видається, таке припущення не є вірним. У разі настання таких наслідків діяння особи кваліфікуватиметься за сукупністю злочинів, відповідно й покарання призначатиметься за такими ж правилами.

Втім проблеми при призначенні покарання за диверсію насправді є. Аналіз судовою практики свідчить про те, що у разі вчинення особою диверсії у сукупності з іншими менш тяжкими злочинами, остаточне покарання винному призначалось, як правило, шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим покаранням. І лише в поодиноких випадках суд визначав остаточне покарання шляхом часткового складання призначених покарань.

Висновок. Юридичний аналіз складу злочину передбаченого ст.113 КК України показав необхідність вирішення питань термінологією, що використовується в диспозиції статті. Так, термінологія що використовується в чинній диспозиції статті фактично не дає можливості розмежувати об'єкти, що мають важливе народногосподарське чи оборонне значення (тобто є об'єктами критичної інфраструктури) від просто об'єктів народного господарства чи об'єктів що використовуються в оборонних цілях. Вирішити це питання в межах положень КК України мабуть таки не реально, визначення цих понять, а краще вичерпний перелік повинен бути вказаний у інших нормативно-правових актах. Що ж стосовно інших елементів складу цього злочину то запропоноване в статті вирішення піднятих для обговорення питань в окремих випадках видається очевидним і потребує негайного законодавчого вирішення, зокрема, щодо мети з якою вчиняється диверсія, інші ж залишаються дискусійним та потребують більш ґрунтовної наукової розробки.

1. Анашкин Г.З. Уголовный закон. Опыт теоретического моделирования / Г.З. Анашкин, С.В. Бородин, И.М. Гальперин, Н.И. Загородников, и др.; Отв. ред.: С.Г. Келина, В.Н. Кудрявцев. – М.: Наука, 1987. – 276 с. (с. 68);

2. Байбарин А.А. Уголовно-правовая дифференциация возраста: монография / А.А. Байбарин. – М.: Высшая школа, 2009. – 252 с. (с. 204)
3. Діордіца І. В. Національна безпека України: кримінально-правова охорона: навч. посіб. / І.В. Діордіца, В. А. Ліпкан – Київ: Вид-во КНТ, 2007. – 292 с. [С. 176]
4. Кримінальне право України : Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – 680 с. [С. 35]
5. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / М. І. Бажанов та ін.; за ред.: М. І. Бажанов, В. В. Сташиш, В. Я. Тацій. – Київ; Харків: Юрінком Інтер; Право, 2001. – 494 с. [С. 26]
6. Курс советского уголовного права: Общая часть: в 2 т. / под ред.: А. А. Пионтковский, П. С. Ромашкин, В. М. Чхиквадзе. – Москва: Наука, 1970. – Т. II. – 516 с. [С. 131]
7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р. / За ред. С.С. Яценка. – К.: А.С.К., 2002. – 936 с. (с. 41)
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А. А. Музика та ін.; за ред.: М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. 3-є вид. Київ: Атіка, 2005. 1064 с. [С. 240]
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: спец. вип. / П. П. Андрушко та ін.; наук. ред. С. С. Яценко. – Київ: Юрінком Інтер, 1994. – 797 с. [С. 200]
10. Уголовный кодекс Украинской ССР : науч.-практ. комм. / М. И. Бажанов и др.; под ред. В. И. Зайчука. Киев: Изд во полит. лит. Украины, 1969. – 542 с. [С. 163]
11. Чуваков О. А. Кримінально-правова протидія злочинам проти основ національної безпеки України : теорія і практика / О. А. Чуваков : дис. ... д-ра юрид. наук : спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінології; кримінально-виконавче право // Одеський національний університет імені І. І. Мечнікова МОН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київ. – 2017. – 468 с. [С. 295]
12. Чуваков О. А. Ознаки диверсії у кримінальному законодавстві України 1961 і 2001 рр.: Порівняльний аналіз. Треті Прибузькі юридичні читання: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 23–24 листопада 2007 р.). – Миколаїв, 2007. – С. 244–247. [С. 246]

13. Москвичова А. В. Проблеми кримінальної відповідальності за вчинення диверсії / А. В. Москвичова // Вісник кримінологічної асоціації України. – 2014. – № 8. – С. 195-200 [С. 197]

Созанський Т.І. Про захищеність об'єктів критичної інфраструктури кримінально-правовими засобами

Стаття присвячена питанню захищеності об'єктів критичної інфраструктури кримінально-правовими засобами, які, як об'єкт кримінально-правової охорони передбачені у диспозиції ст. 113 КК України. Проблемним аспектам: визначення моменту закінчення такого злочину; кваліфікації; кримінальної відповідальності; мети, як ознаки суб'єктивної сторони диверсії, яка являється розмежувальною ланкою із іншими складами злочинів.

Здійснено аналіз судової практики та праць науковців, що займалися даною тематикою. Розкрито питання доцільності зниження віку кримінальної відповідальності, можливості застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за вчинення диверсії. Наведено власне бачення щодо вдосконалення та прийняття змін до КК України.

Ключові слова: кримінально – правова охорона; об'єкти критичної інфраструктури; диверсія; мета; народного господарське чи оборонне значення; кваліфікація; покарання; відповідальність;

Sozanskyi T.I. On the protection of critical infrastructure objects by criminal and legal means

The article deals with the important issue of criminal law in the field of the protection of critical infrastructure objects by criminal and legal means, which, as an object of criminal and legal protection, are envisaged in the disposition of Article 113 of the Criminal Code of Ukraine. It also concerns problematic aspects of criminal liability for sabotage, one of which is unjustified use of plural in Article 113 of the Criminal Code of Ukraine, when formulating the objective side of this crime. Due to the presence of a large number of forms of the objective side and the lack of the same understanding of the time of the end of such a crime by well-known and authoritative researchers in this area, the differences that arise in the part of establishing the moment of the end of such a crime, and the problems of assigning sabotage by individual scientists to crimes with material, formal and, in some cases, with truncated content have been analyzed.

The attention is paid to certain difficulties regarding the criminal and legal qualification of sabotage in the event that such actions led to the death of people, causing them physical injuries, destruction or damage to objects of economic or defense significance. One of the features of the subjective aspect of this crime is analyzed, namely, the purpose which is a demarcation sign with other types of crimes, the limits of punishment for committing sabotage and the problems that arise in imposing punishment.

The analysis of judicial practice and works of scientists engaged in the given subject is carried out. The problem of the expediency of reducing the age of criminal responsibility for committing sabotage, the possibilities of applying criminal and legal

measures against legal entities for its commitment by an authorized person on behalf and in the interests of a legal person of is disclosed. It is given the author's vision of improving and making changes in the criminal legislation of Ukraine.

Keywords: criminal and legal protection; critical infrastructure objects; sabotage; goal; national economic or defense significance; qualification; punishment; responsibility.